

Ристо КИРЈАЗОВСКИ

ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА ВО АНТИФАШИСТИЧКАТА ВОЈНА НА ГРЦИЈА

(јануари-август 1944), том VII, кн. 2,
Архив на Македонија – Скопје, 1988 година

Патот до публикувањето на изворни и архивски документи и материјали е вонредно тежок. Нивното публикување претставува посебен значаен настан во анализите на секоја историографија. Тоа посебно доаѓа до израз кога истото се однесува на определена политичка организација или национално и социјално ослободително движење, како што е впрочем случајот со Комунистичката партија на Грција, односно со македонското национално-ослободително движење во Егејскиот дел на Македонија. Таков редок потфат прави нашата веќе ширум афирмирана организација – Архивот на Македонија, кој неколку години, напоредно со публикување на бројни едичии од македонската историја, ја издава и едичијата „Македонија во антифашистичката војна на Грција 1941-1949 година“.

Тука ќе ја претставиме книга 2, од том VII, што е продолжение на спомената едичија, во издание на Архивот на Македонија. Книгата носи наслов: „Егејска Македонија во антифашистичката војна“, 1. јануари – 31. август 1944 година, и за печат ја подготви, односно документите ги преведе, изврши избор и ги редактира д-р Ристо Кирјазовски, научен советник во ИНИ, и наш познат историограф и архивист.

Презентираниите документи и материјали во оваа книга, по својата

содржина и карактер можеме да ги поделим на неколку групи и тоа:

1. Документи од раководните форуми (органи) на Грчкото движење на отпорот и на Комунистичката партија на Грција што имаат политички-програмски карактер (декларации, резолуции, изјави и сл.);

2. Организационо-политички и воени извештаи на политичките, воените и други организации и институции на Движењето на отпорот;

3. Документи за политиката и практиката на КПГ по македонското национално прашање;

4. Материјали за состојбата, целите и задачите на македонското националноослободително движење;

5. Материјали за појавата и дејноста на грчките квислиншки организации во Егејскиот дел на Македонија;

6. Документи за односите и соработката меѓу НОД на Југославија и Грција;

7. Материјали за дејноста на бугарската пропаганда во Македонија;

8. Документи за британската политика во Грција и др.

Врз основа на анализа на поместените документи во книгата може да се согледа, оцени и извлечат извесни заклучоци за политиката, стратегијата и тактиката на грчкото раководство на отпорот, односно на КПГ, потоа за развојот, целите и задачите на македонското националноослободително движење, политиката и прак-

тиката на КПГ по македонското национално прашање, политиката на големите сили спрема НОД на Грција и на Балканот пошироко, како и за односите меѓу народноослободителните движења на балканските земји и др.

Исто така, од презентираниите документи произлегува и непобитниот факт дека македонскиот народ од Егејскиот дел на Македонија антифашистичката војна ја сфатила како прилика за изборување на своето национално и социјално ослободување. Тој револуцијата ја сфати сосем конкретно и од неа побара предметување на своите стремежи. Тоа најдобро е изразено во масовното учество на Македонците во редовите на ЕАМ (Грчкиот национално-ослободителен фронт и на ЕЛАС (Грчката народно-ослободителна војска).

Меѓутоа, и покрај таквиот мошне поволен развикот на работите во корист на НОД, грчкото партиско раководство не се откажа од т.н. фамозна политика „сè и со секого за национално ослободување на Грција“, односно од политиката на спогодување со граѓанските партии и со владата во емиграцијата преку недозволените отстапки во корист на противникот. Резултат на таквата политика е договорот на 29 февруари 1944 година на Плака за прекин на непријателствата меѓу ЕЛАС и ЕДЕС (Грчки национален демократски сојуз) (док. бр. 13). Договорот предвидуваше продолжување на преговорите за постигнување на целосно политичко единство. Во текот на сондирањето на теренот, односно создавањето на услови за спогодување, раководството на КПГ, покрај другите отстапки во корист на противникот, донесе одлука за расформирање на СНОФ (Словено-македонски народно-ослободителен фронт) и СНОВ (Словено-македонска ослободителна војска) кон крајот на април 1944 година (док. бр. 51, 64). Логично беше Македонците и овој пат да не се согласат со еден таков непријателски акт против најважната нивна придобивка. Тогаш една поголема група револуционерни борци и активисти, предводени од Наум Пејов, како про-

тест на таквата одлука на КПГ се одвоија од ЕЛАС и се префрлија на Караорман каде организирани во баталјон се вклучија во НОВ на Вардарскиот дел на Македонија (док. 45, 51, 73 и др.). Раководството на КПГ наместо да извлече поуки, продолжило со напорите за спогодување со класниот непријател. Резултат на таквата политика на КПГ беше познатата капитулантска спогодба, склучена во Либан на 20 мај 1944 година, со што беше изложено во најголема опасност НОД на грчкиот и на македонскиот народ (док. бр. 61). Всушност спогодбата во Либан ги помогна цврстите напори на Англија и на грчката плутократска олигархија да го реставрираат предвоениот реакционерен режим и да му попречат на народот сам да одлучи за својата судбина.

Од публикуваните документи во книгата, дознаваме дека на 25 јуни 1944 година е одржана конференцијата на КПГ за Егејскиот дел на Македонија. Делегатите остро го осудија Либанскиот договор и побараа тој да се откаже. Во Резолуцијата усвоена на Конференцијата во врска со договорот е заземен следниот став: „... Конференцијата пред целиот наш народ го осудува и жигосува Либанскиот договор како антинационален и предавнички, и го повикува народот да влијае со сиот свој авторитет врз Националниот совет на ПЕЕ (Политички комитет на националното ослободување) за неговото откажување...“ (док. бр. 119).

Во почетокот на јули Германците со помош на грчките квислинзи презедоа една од најжестоките офанзивы против единиците на ЕЛАС во Западна Македонија и Северен Пинд. Во документите се тврди дека оваа акцијата на Германците била во договор и координација со офанзивата на ЕДЕС против ЕЛАС во Епир, што започна на 19 јуни, а со цел да ја принуди КПГ да го прифати Либанскиот договор. Единиците на IX дивизија на ЕЛАС, поради надмоќноста на непријателот, неуредно и со големи загуби го напуштија подрачјето на Западна Македонија и Пинд. Грчките квислиншки организации и формации во Воденско,

Гуменциско и Евицевардарско презеле терористички акции од широки размери против припадниците на Движењето на отпорот, особено против Македонците. Грчкото раководство на отпорот, соочувајќи се со оваа извонредно тешка ситуација, се одлучува да се обрати до раководството на НОД на Југославија, што може да се види од следната радиограма од Јанис Јоанидис, организационен секретар на ЦК на КПГ до Андреас Цимас од 9 јули 1944 година: „Германската офанзива против IX дивизија на ЕЛАС зеде општ карактер. Побарајте од Тито српско-македонските единици да извршат напад во правецот Лерин-Вичо-Кајмакчалан-Соботско и да се поврзат со нашите единици и да им помогнат во најтешките моменти“ (док. бр. 136).

Меѓутоа во врвното раководство на КПГ надвладае групата што упорно се залагаше и се заложи за почитување и исполнување на Либанскиот договор. Како резултат на тоа, на 29 јули 1944 година раководството на Движењето на отпорот соопшти дека се согласува да учествува во коалиционата влада. ЦК на КПГ и ЦК на ЕАМ, на одделни седници одржани на 2 и на 15 август 1944 година, донесоа решение да учествуваат во владата на Горгис Папандреу по условите диктирани од седницата. На 2 септември 1944 година претставниците на КПГ-ЕАМ-ПЕЕА ги зазедоа министерските фотелји во владата со седиште во Каиро. Со овој акт судбината на НОБ на грчкиот и на македонскиот народ, како што наведовме, во голема мера, беше запечатена.

Од документите поместени во Зборникот произлегува заклучокот дека Македонците од Егејскиот дел на Македонија со својата масовност, решителност, преданост и придонес во НОВ го принудиле раководството на отпорот, односно на КПГ, не само формално, туку и фактички да ги признае како посебно национално малцинство, создавајќи политички и воени организации и други македонски национални институции. Македонците во текот на НОБ со своето присуство и борба успеаја да прера-

снат во значаен политички и воен фактор, да се наложат и да извојуваат национални придобивки, односно својата судбина да ја земат во свои раце.

И покрај тоа што КПГ настојува да го лимитира пристапот на Македонците кон партизаните, за да не прераснат во материјална сила што ќе ѝ се извлече од контролата и ќе почне да ги опредметнува своите национални аспирации, и покрај широката пропаганда со цел да се минимизира, ако веќе не може да го елиминира влијанието на НОВ и на решенијата на АСНОМ врз Македонците од Егејскиот дел на Македонија, сепак македонското националноослободително движење во Егејскиот дел на Македонија во 1944 година прерасна во комплетен фактор, субјект со конкретна материјална сила, кој побара од КПГ да ја ревидира својата политика спрема борбата на македонскиот народ за национална самостојност. Израз на таквото расположение наоѓаме во повеќе документи поместени во книгата. КПГ продолжи со политиката, карактеристична за пројавување на одредена резерва спрема борбата на македонскиот народ за национална и социјална слобода.

Меѓутоа, и покрај огромните пречки и тешкотии, во 1944 година дојде до целосно единство на националноослободителното движење на македонскиот народ од двата дела на Македонија. Македонците од Вардарскиот дел на Македонија борбата и успехите на Македонците од Егејскиот дел на Македонија ги чувствуваа како свои и искрено им се радуваа. Во момент на тешкотии бараа совет и поткрепа и прибежиште на слободната територија во Вардарскиот дел на Македонија, како што беше случајо во мај 1944 година и подоцна.

На крајот, би сакал да го истакнам и следново: публикацијата на споменативе документи и материјали не е случајна појава. Тоа е резултат на успешната дејност на колективот на Архивот на Македонија, на Комисијата за публикување на архивска граѓа и особено на д-р Ристо Кирјазовски. Тој, покрај својот опширен

предговор, извршил доста совесно вреднување на овие документи, коишто ги подредил според класичната хронолошка класификација.

За научната фундираност на публикацијата сведочат бројни дополнителни коментари, како и презентираниите библиографски прегледи и регистри. Поради сето тоа, гореспомената публикација претставува значаен

придонес како за македонската така и пошироко за југословенската историографија, бидејќи со неа се создаваат услови за покомплетно проучување на револуционерното и работничко движење во Егејска Македонија и, воопшто, за историјата на македонскиот народ за време на Антифашистичката војна 1941-1945 година.

Владимир КАРТОВ